

KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM KAYGISI: ANADOLU ÜNİVERSİTESİ ERASMUS ÖĞRENCİLERİ DEĞİŞİM PROGRAMI ÖRNEĞİ

Müjgan BOZKAYA*
İrem ERDEM AYDIN**

Öz

Bu çalışmanın amacı, bireylerin farklı bir kültür içinde yaşarken diğer bireylerle kurdukları iletişim sürecini McCrosky'nin "Kültürlerarası İletişim Kaygısı" ölçeğine verilen yanıtlar bağlamında betimlemeye çalışmaktır. Çalışmada kültür ve iletişim ilişkisi kısaca ele alınmış ve kültürlerarası iletişim kaygısı kavramı kapsam olarak Anadolu Üniversitesi'nin farklı fakültelerine 2008-2009 bahar dönemi için Erasmus programı aracılığıyla Avrupa ve Asya kıtasının çeşitli ülkelerinden gelen öğrenciler ile Türkiye'den Avrupanın çeşitli ülkelerine Erasmus programı aracılığıyla giden Türk öğrenciler açısından değerlendirilmiştir. Çalışmada, Türk ve yabancı uyruklu öğrencilerin gittikleri ülkenin kültüründe iletişim kaygısı taşıyıp taşımadıklarını saptamak için nicel bir araştırma yaklaşımı olan, betimleyici araştırma modeli benimsenmiştir. Türk ve yabancı öğrencilerin farklı kültür ortamına girdiklerinde iletişim kaygısı taşıyıp taşımadığı McCrosky'nin beş dereceli likert tipinde hazırladığı ve 14 farklı ifadeden oluşan Kültürlerarası İletişim Kaygısı Ölçeğine verilen yanıtlarla belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca, öğrencilerin Erasmus programı aracılığıyla gittikleri üniversitede kültürel etkinliklere ne denli katıldıkları ile derslerindeki akademik başarılarının iletişim kaygılarına etkisinin olup olmadığı incelenmiştir. Elde edilen bulgular, Türk ve Avrupalı öğrencilerin Asyalı öğrencilere göre daha düşük iletişim kaygılarının olduğunu göstermiştir. Ancak elde edilen bu bulgu, bizleri kültürlerarası iletişim sürecinde, kaygının tek bir belirleyici olduğu yönündeki yanılgıya götürmemelidir. Bu alanda ileriye dönük yapılacak çalışmalarda, iletişim sürecinin daha iyi analiz edilebilmesi için kaygı faktörünün yanı sıra, kültürel özelliklerin iletişim sürecini nasıl etkilediğinin de ayrıntılı olarak incelenmesi gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: İletişim kaygısı, kültürlerarası iletişim kaygısı, kültürel farklılıklar

Abstract: Intercultural Communication Apprehension: The Case of Anadolu University for the Erasmus Student Exchange Program

The purpose of this study is to describe interpersonal communication processes that the individuals establish with natives while they live in different cultures. In the study, firstly, interactions between culture and communication were investigated, and then, the concept of intercultural communication apprehension was examined with the data collected from students who came from various Asian and European countries to Anadolu University as well as Anadolu students who went to European countries in the scope of Erasmus student exchange program. In order to be able to determine whether the students felt communication apprehension within the cultures they were visiting, the descriptive model as a quantitative research approach was employed in the study. The data was collected with

* Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, mbozkaya@anadolu.edu.tr

** Araş. Gör., Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, icaydin@anadolu.edu.tr

McCrosky's Intercultural Communication Apprehension Scale, which is a 14 item, five-point Likert type instrument. Additionally, the extent of the students' participation to cultural activities in the Universities they visited and the relationship between the students' achievements and their perceptions of communication apprehension were also investigated. Findings revealed that Turkish and European students had lower communication apprehension than Asia students. However, this finding should not be lead to the misunderstanding that apprehension is the only indicator in intercultural communication process. In further studies, in order to be able to analyze the communication process better, effects of cultural characteristics on communication process should be examined in detail along with the apprehension factor.

Key Words: *Communication apprehension, intercultural communication apprehension, cultural differences*

GİRİŞ

Günümüzde iletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan değişme ve gelişmelerle birlikte ülkeler arasındaki yakınlaşmalar, hızlı bir şekilde farklı kültürlerdeki insanları bir araya getirmektedir. Farklı ülke dil, din, ırktan gelen insanların birbirleriyle etkileşimleri giderek artmakta ve kültürlerarası iletişim üzerinde durulması gereken bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

En genel tanımıyla kültürlerarası iletişim, farklı kültürlerden gelen insanlar ya da gruplar arasında gerçekleşen iletişim süreci olarak ifade edilmektedir (Neuliep ve Ryan, 1998). Bu süreçte kişilerin eğitim düzeylerinin, yaşlarının, mesleklerinin, cinsiyetlerinin ve en önemlisi içinde yetişmiş oldukları kültürel yapının aynı ya da farklı olmasının iletişim sürecine yansımaları oldukça önemlidir (Selçuk, 2005). Çünkü kişiler iletişim sürecinde farkında olarak ya da olmayarak içinde yetiştiği, yaşadığı kültürün doğruları ve yanlışları çerçevesinde hareket ederler. İnsanların içinde yaşadıkları kültür çevreyi algılama biçimlerini etkilerken, toplum içinde nasıl davranılması gerektiği yönündeki kuralların da belirleyicisi olur. İçinde yer aldığı insan topluluklarının özelliklerini ve alışkanlıklarını, birbirlerinden

ayırarak temel özellikleri barındıran kültür, Hofstede (1980) tarafından bir grup insanı diğerinden ayıran zihinsel programlama olarak tanımlanmaktadır. Sargut'a göre de (2001) bireylerin yetiştiği ve yaşam deneyimlerini elde ettiği sosyal çevreler bir diğer değişle kültür bu zihinsel programlamaların kaynaklarını oluşturmaktadır. Kültür; sözlü mesajlar ve iletişim için temel oluşturan sözsüz işaretlerle, bunların yorumu ve onlara atfedilen anlamlar gibi yapı taşlarından oluşur (Kartarı, 1999). Bu yapı taşları toplumların kültürel dokularını oluşturur ve her toplumun kültürel dokusu birbirinden farklı olup, çeşitli iletişim yolları ile kuşaktan kuşağa aktarılarak aynı kültürü paylaşan kişiler arasında ortak değerlerin üretilmesine ve paylaşılmasına yardımcı olur. Böylece her kültürün kendine özgü değer yargıları, yaptırımları, ön yargıları, olayları algılayışı, kendine özgü gelenek ve görenekleri, inançları, değerleri ve alışkanlıkları oluşur (Güvenç, 1997).

Toplum içinde yaşayan insanların hayata bakışları da büyük ölçüde içinde yer aldıkları toplumun bu değerleri etrafında şekillenir. Bireyin diğer birey ya da bireylerle kurduğu iletişim sürecinde, gelen mesajları nasıl algıladığı ve yorumladığı, toplum içinde karşılaştığı sorunlara etkili çözüm yolları

bulmak için gösterdiği yaklaşımı içinde doğup büyüdüğü toplumun kültüründen etkilenir (Adler, 1991). Bu nedenle kültürün bireylerin yaşadıkları sosyal ortam tarafından şekillendiği ve diğer bireylerle kurdukları iletişim sayesinde yaşadıkları toplumun kültürünü hem oluşturduğu hem de değiştirdiği söylenebilir. Bu bağlamda kültürün iletişim sürecini yönlendiren ve bu süreçte bireylerin birbirlerini yorumlamalarında birbirlerine ilişkin kararlar vermelerinde rehber aldıkları zenginlikler olduğu söylenebilir, çünkü kültür yalnız konuşulan dil ve kullanılan semboller değil, bu sembollerin sürekli olarak yorumlanmasını da içeren bir kavramdır (Kartarı, 1999). Dolayısıyla kültür ve iletişimin birbirine kaçınılmaz bir bağla bağlandığı ve kültürün iletişimden geçerek üretildiği söylenebilir (Erdoğan ve Alemdar, 2005).

Farklı kültürden gelen bireyler arasında kurulan iletişim de tıpkı aynı kültürün bireyleri arasında olduğu gibi, insanların birbirlerine duygularını, düşüncelerini, bilgilerini farklı semboller aracılığıyla aktardıkları bir süreçtir. Bireylerin farklı kültürlerden gelmeleri onların farklı dünya görüşüne, farklı değer ve normlara, davranış biçimlerine sahip oldukları anlamına gelir (Güvenç, 1997). Bu durum farklı kültürden gelen bireyler arasında gerçekleşen iletişimi zor, karmaşık ve kültürlerarası iletişim sorunlarının yaşandığı bir süreçte dönüştürebilir. Her toplumda, içinde yaşayan bireylerinin davranışlarını, yaşam şekillerini düzenleyen, yönlendiren, toplumun sosyo kültürel özelliklerini yansıtan kuralları ve sadece o toplumda geçerliği olan ifade kalıpları mevcuttur (Adler, 1991). Kültürlerarası iletişim sürecinde bireylerin kendi dil ve kültürlerine özgü iletişim davranışlarını iletişime

aktarmaları ve karşısındakinin davranışlarını da kendi toplumsal değerleri, kültürel normları çerçevesinde algılama ve değerlendirmeleri bazı iletişim sorunlarının yaşanmasına neden olabilir.

Kültürlerarası iletişim sürecinde, her toplumun iletişimde bulunduğu diğer bir toplumdan farklı olarak bazı genel eğilimleri olacaktır (Ügeöz, 2003). Bu eğilimler, herhangi bir toplum içinde bir takım alışkanlıkların, beklentilerin ve görüşlerin diğer seçeneklerden daha çok tercih edildiğine dair bilgi veren içten yönelmelerdir ve bu yönelmeler bireyin içinde yaşadığı kültürle şekillenmektedir. Başka bir deyişle sözü edilen yönelimler; bireyin sürdürdüğü yaşamını, dünyaya bakışını, inançlarını, değerlerini, tutumlarını ve bu sürecin sonunda iletişim süreci içindeki davranışlarını etkiler. Bu farklı eğilimler özellikle farklı kültürlerden gelen bireylerin birbirleriyle kurdukları iletişim sürecinde karşılıklı yanlış anlamaların ve anlaşılmalarda yaşandığı bir süreçte dönüşebilir. Dahası, kültürlerarası iletişim sürecinde kültürel farklılıklardan dolayı bireyler kimi zaman birbirleriyle iletişim kurma konusunda isteksizlik ya da iletişim sürecinde kaygı yaşayabilirler (Gudykunst, 1995). Farklı kültürlerden gelen bireyler arasında kurulan iletişim sürecinde yaşanan kaygı kültürlerarası iletişim kaygısı olarak adlandırılmaktadır.

Kültürlerarası İletişim Kaygısı

Kültürlerarası iletişim kaygısı, bireylerin farklı kültüre sahip kişi ve kişilerle iletişim kurma ya da iletişim kurma ihtimali karşısında yaşanan korku ve endişe olarak tanımlanmaktadır (Neuliep ve McCroskey, 1997). Kültürlerarası iletişim kaygısı yüksek olan kişiler, farklı kültüre ya da etnik gruba

ait kişilerle karşılaştıklarında kendilerini belirsiz bir durum içinde hisseder ve bu belirsizlik onların kaygı düzeylerinin daha da yükselmesine neden olur. Buss'a göre (1980) bir ortamı birey için belirsiz kılan, bireyin karşılaştığı kişi ya da durumun yeni ve farklı olmasıdır. Bu tür ortamlarda bireyin karşısındaki hakkında yetersiz bilgiye sahip olması, onun nasıl davranacağı, mesajı nasıl algılayacağı ve yorumlayacağı konusunda belirsizlik hissetmesi kaygı yaşamasına neden olur. Kültürlerarası iletişim bağlamında da belirsizlik hissini derecesini etkileyen bazı bileşenler vardır. Gudykunst (1995) bu bileşenleri beş başlıkta toplamıştır. Bunlar; toplumsal aidiyet, iletişim kuranlar arasındaki benzerlik, paylaşılan iletişim ağı ve iletişim kuran yabancılar arasındaki dikkat çekiciliktir. Kültürlerarası iletişim ortamında bulunan birey, kendi kültüründen farklı yapıdaki bir diğer kültürün iletişim biçimini ve değerlerini tanımlayıp, algılayabiliyorsa, başka bir ifadeyle, kendi kültüründen farklı olan kültürün farkındalığına varabiliyorsa iletişim sürecinde daha az çekingenlik duyacak, dolayısıyla daha az iletişim kaygısı hissedebilecektir (Olaniran & Williams, 1995; Wang, 2004).

Gudyunst (1995) kültürlerarası iletişim ortamlarında bireylerin etkili iletişim kurabilme becerilerinin kaygı ve belirsizliği yönetebilme yetenekleriyle doğru orantılı olduğunu, Neulip ve Ryan (1998) ise bireylerin iletişim kurma biçimlerinin ortam belirsizliğinin azaltılmasında önemli bir belirleyici olduğunu dile getirmiştir. Yapılan araştırmalarda iletişim kurma konusunda kendine güven duyan, isteği yüksek olan bireylerin kültürlerarası iletişim kurma konusunda kaygı düzeylerinin düşük olduğu ve kurulan iletişimden duyulan tatminin yüksek olduğu gözlenmiştir (McCroskey ve

Richmond, 1989). Buna karşın kültürlerarası iletişim kaygısı yüksek olan bireylerin farklı kültürden olan bireylerle iletişim kurmaktan, söz almaktan ve bu tür ortamlara girmekten kaçındıkları görülmüştür (Neulip ve Ryan, 1998). Berger ve Calabrese (1975) ise etkili ve başarılı bir kültürlerarası iletişim süreci için önemli bileşenlerden birinin, bireylerin iletişim kurma konusundaki güdülenme düzeylerinin olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca, iletişim kurulan birey ya da bireylerle gelecekte de iletişim kurma ihtimalinin olması ya da iletişim sonunda bir ödülün kendisini bekliyor olmasının iletişimde bulunan bireylerin güdülenme düzeylerini artırmada önemli olabileceğini dile getirmişlerdir. Kartarı'ye göre (1999), kültürlerarası iletişimin etkili olabilmesi, gönderilen mesajın alıcının algılayabileceği ve kaynağın niyetine uygun şekilde yorumlayabileceği şekilde kodlanmasına ve alıcının da kendine gelen mesajın farklı bir kod sisteminin ürünü olduğunun farkında olmasına bağlıdır. Bunun gerçekleşebilmesi için bireylerin belirli bir derecede iletişim kurabilme yeterliğine sahip olmaları gerekmektedir. Spitzberg'e göre (2006) iletişim yeterliği bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olarak üç bileşenden oluşur.

Bilişsel bileşen bir kişinin farklı kültürden gelen kişi ve kişilerle nasıl iletişim kurulacağı konusunda ne bildiğiyle ilgilidir. Kültürlerarası iletişim sürecinde bireyler birbirlerinin kültürleri hakkında ne kadar fazla bilgiye sahip olursa doğru ve uygun iletişim davranışını seçebilecek, kurdukları iletişimin etkiliği de o kadar yüksek olacaktır. Başarılı bir iletişimin gerçekleşebilmesi için gerekli olan duyuşsal yeterlilik, bireyin iletişim kurma konusundaki güdülenme düzeyiyle ilgilidir. Spitzberg'e göre (2006) iletişim kurma konusunda bireyin güdülenme düzeyi ile kendine duyduğu

güven arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Tam tersi durumda da eğer bireyler farklı kültürden bireylerle iletişim kurma konusunda kendilerini tedirgin ve gergin hissediyorlarsa, farklı kültürden bireylerle karşılaşma ve iletişim kurma konusunda kendilerini güvende hissetmeyeceklerdir. Davranışsal bileşen ise, bireyin etkili iletişim kurabilme becerisinin göstergesidir. Etkili bir iletişim kurabilmek için güdülenmiş olmak ve bilgi sahibi olmak önemlidir; ancak bu ikisinin uygun bir eyleme dönüşebilmesi için, bireylerin beceriye de sahip olmaları gerekmektedir. (Spitzberg, 2006; Bubas, 2006).

Yukarıda verilen bilgiler ışığında, farklı kültürden bireylerin bir araya geldiği kültürlerarası iletişim ortamlarında içinde bulunulan kültürün bireylerce yeterince tanınmamasının, iletişim sürecinde kimi zaman anlaşmazlıklara, kopmalara ya da bozulmalara neden olabileceği açıktır. Bu nedenle, iletişim sürecinde ortaya çıkan bu türdeki sorunları ortadan kaldırmak, farklı kültürlerin farklı eğilimlerine anlaşılabilirlik kazandırabilmek ve istenilen iletişimi sürdürebilmek için kültürlerarası benzerliklerin ve farklılıkların belirli ölçütlere göre karşılaştırılarak incelenmesini gerektirmektedir. Bu düşünceden hareketle yapılan çalışma, Avrupa, Asya ve Türk uyruklu öğrencilerin kendi kültürlerinden farklı bir kültür içinde bulduklarında, iletişim kurma konusunda kendilerini ne denli rahat hissettiklerini belirleme açısından büyük önem taşımaktadır. Böylece öğrencilerin farklı kültür ortamına girdiklerinde iletişim kaygısı taşıyıp taşımadığı saptanarak, iletişim ortamından kopması engellenebilecek ve etkili iletişim kurabilmesi sağlanabilecektir.

Farklı kültürlerde iletişimi engelleyen unsurlardan biri de bireylerin taşıdıkları

iletişim kaygısıdır. Etkili ve sürdürülebilir iletişimi sağlayabilmek için de bireylerde iletişim kaygısının olup olmadığının belirlenmesi, varsa ortadan kaldırılması için çözüm olabilecek unsurların neler olabileceğinin belirlenebilmesi gerekmektedir. Bu nedenle bu çalışmanın temel amacı, Erasmus değişim programı aracılığıyla Anadolu Üniversitesi'ne gelen Avrupa ve Asyalı öğrenciler ile Türkiye'den Avrupanın çeşitli ülkelerine giden Türk uyruklu öğrencilerin farklı bir kültür ortamına girdiklerinde iletişim kaygılarının ne düzeyde olduğunu belirlemektir. Bu genel amaca ulaşabilmek için, nicel araştırma yöntemlerinden biri olan betimleyici araştırma modeli benimsenmiştir. Varolan durumun kendi koşulları içinde betimlenebilmesi için ayrıca, Avrupalı, Asyalı ve Türk uyruklu öğrencilerin farklı kültürel etkinliklerine katılım sıklığı ile akademik başarılarının iletişim kaygılarına bir etkisinin olup olmadığı analiz edilmiştir.

Araştırma, Anadolu Üniversitesi'ne Erasmus Öğrenci Değişim Programı aracılığıyla 2008-2009 öğretim yılı bahar döneminde gelen 112 Avrupalı, 36 Asyalı ve Türkiye'den Avrupanın değişik ülkelere giden 29 Türk öğrenci ile sınırlıdır. Araştırmada kültürlerarası iletişim kaygısına ilişkin veriler ise, öğrencilerin McCrosky tarafından hazırlanan Kültürlerarası İletişim Kaygısı Ölçeğindeki ifadelerle verdikleri yanıtlar ile yabancı uyruklu öğrencilerin üniversite bünyesinde düzenlenen kültürel etkinliklere katılım sıklıkları ve derslerindeki akademik başarıları ile sınırlıdır.

AMAÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı, Erasmus öğrenci değişimi programı çerçevesinde Avrupa ve Asya ülkelerinden Türkiye'ye gelen yabancı uyruklu öğrenciler ile yine aynı program

çerçevesinde Avrupa'nın farklı ülkelerine giden Türk uyruklu öğrencilerin kültürlerarası iletişim kaygılarının olup olmadığını incelemektir. Bu genel amaç doğrultusunda, kültürlerarası iletişim kaygılarının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği, Avrupalı, Asyalı ve Türk öğrencilerin farklı kültürde iletişim kaygılarının farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir.

Bu araştırma, Erasmus öğrenci değişim programı çerçevesinde Türkiye'ye Avrupa ve Asya'nın çeşitli ülkelerinden öğrenim görmek amacıyla gelen yabancı uyruklu öğrenciler ile Avrupa'nın çeşitli ülkelerine öğrenim görmek amacıyla giden Türk öğrencilerin içinde buldukları kültürde iletişim kaygılarının olup olmadığını belirlemeye yönelik bir betimleme çalışmasıdır. Bu araştırma yaklaşımında, geçmişte ya da halen varolan bir durumun var olduğu şekliyle betimlenmesi amaçlanmaktadır. Başka bir deyişle araştırmaya konu olan birey, nesne ya da olay kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Bu bakış açısından hareketle çalışmada, Türk ve yabancı uyruklu öğrencilerin gittikleri ülkenin kültüründe iletişim kaygısı taşıyıp taşımadıkları McCrosky'nin Kültürlerarası İletişim Kaygısı Ölçeği'ne (Intercultural Communication Apprehension Scale) verdikleri yanıtlar ile öğrencilerin "Kültürel Etkinlikler" adlı derse katılım sıklıkları ve akademik başarıları çerçevesinde betimlenmeye çalışılmıştır.

Katılımcılar

Araştırmaya, Anadolu Üniversitesi'ne Erasmus Öğrenci Değişim Programı aracılığıyla 2008-2009 öğretim yılı bahar döneminde Avrupa (İspanya, Rusya, Moldova, Bulgaristan, Litvanya, Polonya,

Hollanda, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Almanya, Estonya, Romanya, Finlandiya, Norveç)ve Asya'dan (Kırgızistan, Kazakistan, Azerbeycan, Türkmenistan, Afganistan, Moğolistan, Tacikistan, Japonya) gelen yabancı uyruklu öğrenciler ile yine bu program aracılığıyla Avrupa'nın çeşitli ülkelerine giden Türk uyruklu öğrenciler olmak üzere toplam 177 öğrenci gönüllü olarak katılmıştır. Katılımcıların, 112'si Avrupa'nın, 36'sı da Asya'nın çeşitli ülkelerinden Anadolu Üniversitesi'ne gelmiştir. Aynı dönemde Anadolu Üniversitesinden Avrupa'nın çeşitli ülkelerine giden Türk öğrencilerinin sayısı da 29'dur. Katılımcıların 98'i kadınlardan, 77'si ise erkeklerden oluşmuştur.

Verilerin Toplanması

Araştırmada McCroskey tarafından geliştirilen ve 14 ifadeden oluşan "Personal Report of Intercultural Communication Apprehension (PRICA)" ölçeği, 4-29 Mayıs 2009 tarihleri arasında hem yabancı uyruklu hem de Türk öğrencilere Anadolu Üniversitesi'nin Erasmus ofisi aracılığı ile uygulanmıştır. Ölçeği, yabancı uyruklu öğrencilerin Erasmus ofisine gelerek yüzyüze ortamda tamamlamaları istenmiş, Türk öğrencilerin ise farklı ülkelerde bulunmaları sebebiyle çevrimiçi ortamda tamamlamaları istenmiştir. Araştırmacılar tarafından gerek çoğaltılan, gerekse çevrimiçi ortamda gönderilen ölçeğin öğrenciler tarafından doldurulduktan sonra araştırmacılara ulaştırılması işlevini, yine erasmus ofisi gerçekleştirmiştir. Uygulanan ölçek, bireylerin iletişim kaygılarını kültürlerarası bağlamda ölçmeye yönelik hazırlanmış olup kesinlikle katılıyorum ile kesinlikle katılmıyorum arasında dağılım gösteren 5'li likert tipindedir. Erasmus öğrenci değişim programına katılarak farklı kültürlerde öğrenim görme şansı elde eden

öğrencilerin belirli düzeyde İngilizce dil yeterliğine sahip olmaları nedeniyle araştırmada kullanılan ve McCroskey tarafından geliştirilmiş olan PRICA ölçeği orijinal dilinde (İngilizce) ve değiştirilmeden öğrencilere uygulanmıştır. McCroskey tarafından geliştirilen ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .88 olarak bulunmuştur. Araştırmanın ikinci aşamasında çalışmaya katılan öğrencilerin Anadolu Üniversitesi Öğrenci Merkezi tarafından hazırlanan not bildirim belgeleri taranmıştır. Not bildirim belgelerinde, öğrencilerin katıldıkları derslere ilişkin akademik genel not ortalamalarına ve kültürel etkinlikler dersine katılım sıklıklarına bakılmıştır. Kültürel etkinlikler dersi kapsamında, çeşitli ülkelerden gelen öğrenciler, üniversitenin önceden planladığı çeşitli etkinliklere katılarak içinde buldukları kültürü tanıma olanağı bulabilmekte ve aynı zamanda kendi kültürel öğelerini diğer öğrencilerle paylaşabilmektedir. Kültürel etkinlikler dersi; farklı yörelere gezi, içinde bulunulan kültürü ve kendi kültürlerini tanıtabilecekleri yemek organizasyonları, sinema, tiyatro, konser, sergi ve farklı konularda panellerin yer aldığı etkinlikleri içermektedir. Kısaca, bu dersin araştırmacılar tarafından seçilmesinin nedeni, ders kapsamında öğrencilerin farklı kültürleri informal ortamda tanıyarak etkileşimde bulunabilmelerini sağlamaktır.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin çözümlenmesinde SPSS 11.0 for Windows programından yararlanılmıştır. Analizlerde; kullanılan ölçeğe ilişkin madde ortalamaları incelenmiş, belirlenen gruplar arasında farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi ve t-testi yapılmıştır. Ayrıca ölçekte yer alan

ifadelerin negatif ve pozitif dağılımlarını belirlemek için faktör yüklerine bakılmış ve elde edilen bulgular tablolar halinde verilmiştir.

BULGULAR

Öğrencilere uygulanan PRICA ölçeğinde öncelikle verilen yanıtların cinsiyete göre bir farklılık gösterip göstermediğine bakılmıştır. Daha sonra öğrenciler Avrupa, Asya ve Türk olmak üzere üç gruba ayrılarak bu üç grup arasında iletişim kaygıları açısından anlamlı bir farklılığın olup olmadığı değerlendirilmeye çalışılmış, yine bu üç grubun ölçek maddelerine verdikleri yanıtların ortalamaları verilmiştir. En son olarak da maddelerin faktör yüklerine bakılmıştır.

Cinsiyete İlişkin Bulgular

Erasmus öğrencilerinin kültürlerarası iletişim kaygılarının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği t testi yoluyla incelenmiş, elde edilen bulgular kültürlerarası iletişim kaygı düzeylerinde kız öğrencilerle (M=2,92) erkek öğrenciler (M=2,91) arasında bir farklılığın bulunmadığını göstermiştir.

Kültürlerarası İletişim Kaygısı Ölçeğine İlişkin Bulgular

Ölçeğin faktör yükleri incelendiğinde toplam 14 ifadenin 7'sinin negatif (2,4,6,8,11,13,14), 7'sinin ise pozitif (1,3,5,7,9,10,12) ifadeler olduğu görülmüştür. Ölçekte yer alan pozitif ifadelerin madde ortalamaları incelendiğinde; Türk öğrencilerin en yüksek ortalamaya (M=4,12) sahip olduğu, Avrupalı öğrencilerin Türk öğrencilere yakın bir ortalamaya (M=4,04), sahip olduğu, en düşük ortalamaya (M=3,73) ise Asyalı öğrencilerin sahip olduğu görülmüştür. Öğrencilerin ölçeğin pozitif ifadelerine ilişkin verdikleri yanıtların ortalamaları Tablo 1'de (s. 41) verilmiştir. Tablo 1 incelendiğinde yedi ifadenin altısında

en yüksek ortalamanın Türk öğrencilere ait olduğu belirlenmiştir. Türk ve Avrupalı öğrencilerin ortalamalarının birbirine oldukça yakın olduğu da görülmektedir. Diğer bir deyişle, Avrupa, Türk ve Asyalı öğrenciler arasında iletişim kaygısını en az yaşayan öğrencilerin Türkler, en fazla yaşayanların ise Asyalı öğrenciler olduğu görülmüştür. Ölçekte yer alan pozitif ifadeler tek tek incelendiğinde, Avrupalı öğrencilerin “farklı kültürden gelen kişilerden oluşan bir grup ile iletişim kurarken kendimi rahat hissedirim” ifadesinde en yüksek ortalamaya (M=4.29) sahip oldukları görülmüştür. Bu durum Avrupalı öğrencilerin farklı kültürdekilerle iletişimlerinde kendilerini güven duydukları şeklinde yorumlanabilir.

Ölçeğin pozitif ifadeleri incelendiğinde, “farklı kültürden gelen kişilerden oluşan bir grup ile iletişim kurarken kendimi rahat hissedirim” ile “farklı kültürden gelen bir kişi ile sohbet ederken kendimi rahat ve soğukkanlı hissedirim” ifadelerinde Türk öğrencilerin en yüksek ortalamaya (M=4.31) sahip oldukları görülmüştür. Bu durum, Türk öğrencilerin farklı bir kültürde, gerek grup ile iletişimlerinde gerekse birebir iletişimlerinde kaygı taşımadıklarının bir göstergesi olabilir. Tablo 1’e bakıldığında, Asyalı öğrencilerin farklı bir kültürde grupla iletişimlerinde kendilerini rahat hissederken, birebir iletişimlerinde kendilerini rahat hissetmedikleri görülmektedir.

Tablo 2’de (s. 41) ise öğrencilerin ölçeğin negatif ifadelerine ilişkin verdikleri puanların ortalaması yer almaktadır. Tabloyu incelediğimizde öğrencilerin kaygı puanlarının ortalamalarının bir önceki duruma benzer şekilde çıktığı görülmektedir. Bir diğer deyişle, İletişim kaygısını yüksek düzeyde yaşayan öğrencilerin Asya kökenliler (M=2.02), düşük düzeyde yaşayanların ise Türk öğrencilerin

(M=1.66) olduğu, Avrupa kökenli öğrencilerin (M=1.81) ise Türk öğrencilere çok yakın iletişim kaygısına sahip oldukları görülmektedir. İfadeler tek tek incelendiğinde, Avrupalı ve Türk öğrencilerin kaygılarının en fazla olduğu ifadenin (M=2,00) “farklı kültürden bir kişiyle etkileşime girdiğimde düşüncelerim karmakarışık oluyor” ifadesinde olduğu görülmüştür. Asyalı öğrencilerin bu ifadeye ilişkin puan ortalaması ise bu gruptaki en yüksek ifade olarak göze çarpmaktadır. (M=2,33). Dolayısıyla Asyalı öğrencilerin iletişim kaygılarının bu gruptaki madde ortalamalarında da Avrupalı ve Türk öğrencilere göre daha düşük olduğu görülmektedir.

Son olarak, öğrencilerin kültürlerarası iletişim kaygılarının geldikleri kültüre göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Anova testi yapılmıştır. Sonuçlar incelendiğinde yedinci ifadenin (Farklı kültürden gelen bir kişiyle sohbeti başlatmaktan korkmam) $p < 0,05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ($p=,002$) olduğu görülmüştür.

Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu saptayabilmek amacıyla Tukey testi yapılmıştır (Tablo 3; s: 42). Tukey testi sonuçları incelendiğinde, farklılığın Avrupalı ve Asyalı öğrenciler arasında olduğu, başka bir deyişle iki grup arasında $p < 0,05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, Anadolu Üniversitesi’nin farklı fakültelerine Erasmus öğrenci değişim programı aracılığıyla Avrupa’nın ve Asya’nın çeşitli ülkelerinden gelen öğrenciler ile aynı programla Avrupa’nın çeşitli ülkelerine giden Türk öğrencilerin Kültürlerarası İletişim Kaygılarının bulunup

bulunmadığını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın verilerini toplamak için, ilk aşamada, Anadolu Üniversitesi Erasmus Ofisi aracılığıyla öğrencilere McCroskey'nin kültürlerarası iletişim kaygısı ölçeği uygulanmıştır. İkinci aşamada ise, ölçekten elde edilen verileri yorumlamaya yardımcı olmak amacıyla, Anadolu Üniversitesi Öğrenci Merkezinin Öğrenci İşleri Biriminden yabancı uyruklu ve Türk öğrencilerin not bildirim belgeleri istenmiş ve bu belgelerde çalışmaya katılan öğrencilerin akademik genel başarılarına ve kültürel etkinlik derslerine katılım oranlarına bakılmıştır.

Araştırmada kullanılan Kültürlerarası İletişim Kaygısı Ölçeği, öğrenciler açısından; Avrupalı, Asyalı ve Türk olmak üzere üç gruba ayrılarak incelenmiştir. Ölçekten elde edilen veriler doğrultusunda, farklı bir kültürde Avrupalı ve Türk öğrencilerin birbirine yakın iletişim kaygısına sahip oldukları görülmekle birlikte, en düşük iletişim kaygısına Türk öğrencilerin sahip olduğu, en yüksek iletişim kaygısına ise Asyalı öğrencilerin sahip olduğu görülmektedir. Anadolu Üniversitesi'nde öğrenim gören Türk öğrencilerin Erasmus öğrenci değişim programından faydalanarak Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde bir dönem öğrenim görebilmeleri için üniversitenin belirlediği bazı ölçütleri yerine getirmesi gerekmektedir. Bu ölçütler incelendiğinde, öğrencilerin İngilizce okuma, anlama, konuşma ve yazma becerilerinin ileri düzeyde olması ilk şarttır. İngilizce dil düzeylerinin yanı sıra yurt dışına gönderilecek öğrencilerin, gittikleri kültüre kolay uyum sağlayabilen, dışa dönük ve sosyal kişiler olmalarına dikkat edilmektedir. Bir diğer değişle ülkemizden giden öğrencilerin sözü edilen ölçütlere göre seçilmiş öğrenciler olduğunu söylemek

mümkündür. Bu noktada Türk öğrencilerin iletişim kaygılarının düşük olması beklenen bir sonuç olacaktır. Öte yandan, Anadolu Üniversitesi'nde ders veren öğretim üyeleri ile görüşüldüğünde, Asya kökenli öğrencilerin Avrupalı öğrencilerle karşılaştırıldığında daha içe dönük kişilik yapısına sahip oldukları ve genelde kendi kültüründen gelen öğrenci grupları içinde yer almayı tercih ettikleri söylenmiştir. Bu durum, ilgili alanyazında kültürlerarası iletişim kaygısı yüksek bireylerin içinde bulunduğu ortamda iletişim kurmaktan kaçındıkları ve sohbet süresince söz almaktan çekindikleri (Neulip ve Ryan, 1998) düşüncesiyle paralellik göstermektedir. Öte yandan, kültürlerarası iletişim sürecinde, farklı bir kültür ortamına giren bireylerin içinde buldukları kültürdeki diğer bireylere ilişkin belirsizlik deneyimlerinin yüksek olması (Neulip ve Ryan, 1998) ve bu bireyleri yabancı olarak değerlendirme eğiliminde olması, iletişimde bulunan bireyler arasındaki sessizliği artıran bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Berger ve Calabrese, 1975; McCroskey ve Richmond, 1989).

Bireylerin birbirleriyle kurdukları iletişim şeklinde kültürel farklılıklar önemli rol oynadığından, özellikle kültürlerarası iletişimde etkili bir iletişimin gerçekleşebilmesi için toplumun kültürel eğilimlerinin bilinmesi gereklidir. İlgili alanyazında kültürlerarası farklılaşmaları değişik açılardan inceleyen çeşitli araştırmalar bulunmaktadır (Aktaran Sığı ve Tıgılı, 2006). Kültürlerarası iletişim araştırmaları alanında yaygın olduğu kadar en çok referans gösterilen araştırmacılardan biri olan Hofstede geliştirdiği modelde, kültürlerarası iletişim sürecinde farklı sorun alanlarının algılanışını şekillendiren kalıpları beş ayrı boyutta ele almıştır. Bu boyutlar; güç mesafesi (Power Distance), bireycilik-toplumculuk (Individualism and Collectivism,

erkeksilik – dişilik (Masculinity and Femininity), belirsizlikten kaçınma (Uncertainty Avoidance), kısa ve uzun döneme yönelik (Short Term-Long Term Orientation) değildir. Hofstede (1980) belirsizlikten kaçınma boyutunda, bireylerin belirsizlik içeren ortamlarda uyum sorunları yaşadığını, iletişimde buldukları diğer bireylere karşı daha az duyarlı ve esnek olduklarını belirtmektedir. Hofstede'nin çalışmalarında Asya ülkelerinde(%58) belirsizlikten kaçınma toleransının Avrupa ülkelerine (%70) ve Türkiye 'ye (%80) göre düşük olduğu saptanmıştır. Benzer şekilde, Asya ülkelerinde (%60) güç mesafesinin de Avrupalılara (%40) oranla yüksek olduğu, başka bir deyişle, toplumsal ve örgütsel hiyerarşinin çok olduğu, dolayısıyla bireylerin birbirleriyle rahatlıkla diyalog kuramadığı ve belirsizlik durumlarında risk almadığı toplumlar olarak görülmektedir (http://www.Geert-Hofstede.com). Bu çalışmada, Asyalı öğrencilerin farklı kültürdeki bireylerle iletişimi tercih etmelerinden çok, kendi kültürlerinden bireylerle iletişimi tercih etmeleri, Hofstede'nin araştırma bulgularıyla açıklanabilir. Buna karşın, Avrupalı toplumların belirsizlikten kaçınma toleranslarının yüksek olması, bu toplumların girişimci bir ruha sahip olduklarının, diğer bireylere karşı daha duyarlı ve esnek olduklarının bir göstergesi olduğundan, Avrupalı öğrencilerin kültürlerarası iletişim kaygılarının Asyalı öğrencilerden düşük çıkması beklenen bir durumdur. Öte yandan Avrupa ülkelerinin çoğunun Avrupa Birliği üyesi olmasıyla, üye ülkeler arasında bireylerin serbest dolaşım haklarının bulunması, ülkelerarası işten işe geçme olasılıklarının her an hazır olması, bu kültürde yaşayan bireylerin belirsizlik toleransını artırıcı bir faktör olarak görülebilir. Bu sonuca bağlı olarak Avrupalı ve Türk öğrencilerin kaygı düzeylerinin düşük olması da beklenen bir durumdur.

İkinci aşamada, öğrencilerin kültürlerarası iletişim kaygılarının nedenlerini sorgulamak amacıyla not bildirim belgeleri taranmıştır. Bu belgelerde öğrencilerin akademik başarı ortalamaları incelendiğinde, en başarılı öğrenci grubunun Avrupa kökenliler (3.08) olduğu, ikinci sırada Türk öğrencilerin (3.00) olduğu, üçüncü sırada ise Asyalı öğrencilerin (2.57) yer aldığı görülmektedir. Öğrencilerin akademik başarı ortalamalarının iletişim kaygısı ortalamalarına paralellik gösterdiği görülmektedir. Başka bir ifadeyle, iletişim kaygısı düşük öğrencilerin akademik başarılarının yüksek olduğu saptanmıştır. Alanyazında yapılan çalışmalar da iletişim kaygısı ile akademik başarı arasında negatif bir ilişkinin olduğunu göstermektedir (Richmond ve McCroskey,1989).Bu nedenle elde edilen bulguların alanyazın bulgularıyla örtüştüğü söylenebilir. Ancak burada hemen şunu belirtmeliyiz ki yapılan araştırmanın temel amacı öğrencilerin iletişim kaygılarıyla akademik başarıları arasında bir ilişkinin olup olmadığını sorgulamak değildir, çünkü akademik başarıyı etkileyen pek çok değişkenin olduğu bilinmektedir. Bu nedenle çalışmada öğrencilerin akademik başarılarının değerlendirmeye alınmasının nedeni, sadece ölçekten elde edilen verileri yorumlama konusunda yardımcı olabileceğinin düşünülmesindedir. Çalışmada ilave olarak, öğrencilerin genel başarı ortalamalarının yanısıra Anadolu Üniversitesi'ne gelen Erasmus öğrencilerinin "Kültürel Etkinlik" dersine katılım sıklıkları da incelenmiştir. Öğrenciler aldıkları bu ders aracılığıyla üniversitenin düzenlediği farklı sosyal ve kültürel etkinliklere katılarak hem birbirlerine ait kültürleri hem de Türk kültürünü yakından tanıma ve paylaşma olanağı bulmaktadır. Bu noktada, öğrencilerin bu dersi alarak etkinliklere gönüllü olarak katılmaları da iletişim kaygılarını belirlemede bir gösterge

olabilecektir. Kültürel etkinlikler dersine katılım sıklıkları incelendiğinde, Avrupalı öğrencilerin (%41) bu informal ortamdaki etkinliklere Asyalı öğrencilerden (%9) daha fazla katıldıkları görülmektedir. Sonuç olarak, Avrupalı ve Asyalı öğrencilerin kültürlerarası iletişim kaygılarının ortalamalarıyla kültürel etkinliklere katılım sıklıkları arasında da bir paralelliğin olduğu görülmektedir. Asyalı öğrencilerin farkı kültürde bulduklarında belirsizlik toleranslarının düşük olması nedeniyle farklı sosyo-kültürel etkinliklere katılmayı tercih etmedikleri, buna bağlı olarak da kültürlerarası iletişim bağlamında kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Erasmus öğrenci değişim programı aracılığıyla Türkiye'den Avrupa'nın çeşitli ülkelerine giden Türklerin gittikleri kültürde aldıkları dersler incelendiğinde, kültürel etkinlikler kapsamında değerlendirilebilecek bir dersin olmadığı saptanmış, bu nedenle

Türk öğrencilerin belirtilen kapsamda değerlendirilmesi yapılamamıştır.

Alanyazında yapılan çalışmalar bireylerin iletişim yeterlikleri ile iletişim kaygıları arasında ters bir orantının olduğunu söylemektedir. Bu bağlamda ileriye dönük yapılacak çalışmalarda, farklı kültürlerde yaşayan bireylerin sahip olması gereken iletişim yeterliklerinin neler olması gerektiği konusunda araştırmalar yapılmalıdır. Öğrencilerin, gerek derse katılımları gerekse birebir iletişime girme konusundaki kaygılarının nedenleri nitel yöntemlerle desteklenerek açıklanmaya çalışılmalıdır. Ayrıca, bireylerin taşıdıkları iletişim kaygılarının farklı kültürlerde bulunmalarından mı yoksa kendi kültürlerinin bir yansıması olarak mı ortaya çıktığının belirlenmesi yönünde araştırmalarla ortaya konması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Adler, N.J. (1991). *International Dimension of Organizational Behaviour*, USA, PWS-Kent Publishing.
- Berger, C. R. & Calabrese, R. J. (1975). Some explorations in initial interaction and beyond: Toward a developmental theory of interpersonal communication, *Human Communication Research*, 99–11
- Bubas, G. (2006). *Competence in Computer-Mediated Communication: An Evaluation and Potential Uses on a Self-Assessment Measure*. Manuscript submitted for presentation consideration, University of Zagreb, Croatia.
- Erdoğan, İ. & Alemdar, K (2005). *Öteki Kuram: Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi*. Pozitif Matbaacılık, 2 .basım, Ankara.
- Güvenç, B.(1991). *Kültürün ABC'si*, İstanbul Yapı Kredi Yayınları, 1997.
- Gudykunst, W.B. (2005). *Theorizing about intercultural communication*. Thousand Oaks, Calif. : Sage
- Gudykunst, W.B. (1995). *Anxiety/uncertainty and anxiety*. In Y.Y. Kim & W.B. Gudykunst (Eds.), *Intercultural communication theory*. Thousands Oaks, , CA:Sage.

- Hofstede, G. (1980). *Culture's Consequences*, California, Sage Publications Inc.
- Kartarı, A. (1999). *Kültürlerarası İletişim ve Bir Araştırma Projesi* (Şubat, 5, 2010).
<http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/33.php>
- Neuliep, W. & McCroskey, J.C. (1997). The Development of Intercultural and Interethnic Communication Apprehension Scales. *Communication Research Reports*. Vol.14, 385-398.
- Neuliep, J. W. & Ryan, D.J (1998). The influence of intercultural communication apprehension and socio-communicative orientation on uncertainty reduction during initial cross-cultural interaction. *Communication Quarterly*, Volume 46, Issue 1 Winter
- Neuliep, J.W. (1957). *Intercultural Communication: A Contextual approach*. Thousand Oaks, Calif.:Sage Publication
- Olaniran, B.& Williams, D.(1995).Communication distortion: An intercultural lesson from the visa application process. *Communication Quarterly*, 43(2), 225-240.
- Ügeöz, P. (2003). *Kültürlerarası İletişim*. İstanbul : Üstün Eserler
- Richmond, V. P. & McCroskey, J. C. (1989). *Communication: Apprehension, avoidance, and effectiveness* (2nd ed.). Scottsdale, Arizona: Gorsuch Scarisbrick, Publishers.
- Sargut, S. (2001). *Kültürlerarası Farklılaşma ve Yönetim*. (2. Baskı), Ankara, İmge Kitabevi.
- Selçuk, A.(2005). "Kültürlerarası İletişim Açısından Gündelik İletişim Davranışları", *S.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, s.1-17.
- Sığrı, Ü. & Tığlı, M. (2006). Hofstede'nin "Belirsizlikten Kaçınma" Kültürel Boyutunun Yönetimsel-Örgütsel Süreçlere ve Pazarlama Açısından Tüketici Davranışlarına Etkisi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. Cilt XXI, Sayı1.
- Spitzberg, B. H. (1983). Communication competence as knowledge, skill, and impression. *Communication Education*, 32 (3), 323 328.
- Wang, Y. (2004). Pursuing cross-cultural graduate education: a multifaceted investigation [Electronic version]. *International Education*, 33, 52-72.

TABLolar VE ŞEKİLLER

Tablo 1. Kültürlerarası İletişim Kaygısı Ölçeği Pozitif İfadelerinin Avrupalı, Asyalı ve Türk Öğrencilere Göre Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

		i1	i3	i5	i7	i9	i10	i12
Avrupa	Mean	4,29	3,96	4,15	4,14	4,09	3,90	3,79
	N	112	112	112	112	112	112	112
	s	,73	,87	,69	,83	,79	,82	,93
Türk	Mean	4,31	4,00	4,17	4,29	4,31	3,89	3,93
	N	29	29	29	29	29	29	29
	s	,60	,72	,85	,94	,71	,85	,84
Asya	Mean	4,20	3,78	3,69	3,53	3,92	3,49	3,56
	N	36	36	36	36	36	36	36
	s	,70	,88	,80	1,00	,84	,86	,94

Tablo 2. Kültürlerarası İletişim Kaygısı Ölçeği Negatif İfadelerinin Avrupalı, Asyalı ve Türk Öğrencilere Göre Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

		i2	i4	i6	i8	i11	i13	i14
Avrupa	Mean	1,78	1,84	1,79	1,71	1,83	2,00	1,74
	N	112	112	112	112	112	112	112
	s	,86	,88	,84	,86	,85	1,02	
Türk	Mean	1,66	1,72	1,55	1,72	1,52	2,00	1,48
	N	29	29	29	29	29	29	29
	s	,86	,84	,91	,88	,74	1,00	
Asya	Mean	1,97	2,08	2,08	2,03	1,81	2,33	1,89
	N	36	36	36	36	36	36	36
	s	1,03	1,05	1,16	1,06	1,05	,79	,92

Tablo 3. Tukey Testi

			Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
İfade 7	Avrupa	Türkiye	-,14	,20	,765
		Asya	,62	,19	,003
	Türkiye	Avrupa	,14	,20	,765
		Asya	,76	,24	,005
	Asya	Avrupa	-,62	,19	,003
		Türkiye	-,76	,24	,005

* The mean difference is significant at the .05 level.